

بهشتی با تصویر و رنگ

رضا نباتی

اشاره

وقتی برای اولین بار کتاب «دایرةالمعارف قرآن» را در دست گرفتم، احساس خوبی پیدا کردم. زیرا با موضوع جالب، سرفصل‌های مناسب، تصویرگری زیبا و چاپ نفیس، توانسته بود بخشی از آرزوهایم را در ارتقا و بهبود وضعیت کتاب‌های کودکان با موضوع قرآن محقق سازد. هنگامی هم که به‌عنوان داور دهمین جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد آن را با دقت بیشتری مطالعه کردم، آن را به دلایلی که خواهم آورد، بسیار مناسب و شایسته و بلکه کتابی فاخر و در شأن قرآن و کودکان مسلمان میهنمان یافتیم. آنچه در این مجال تقدیم می‌شود، علاوه بر نقد منصفانه کتاب دایرةالمعارف قرآن، معرفی آن است. امید آنکه حق مطلب ادا شده باشد.

الف) مشخصات

عنوان: دایرةالمعارف قرآن برای کودکان

نویسنده: حجت‌الاسلام والمسلمین غلامرضا حیدری

ناشر: محراب قلم

تصویرگر: خانم هدی حدادی

چاپ اول: ۱۳۸۹

تعداد صفحه: ۱۳۶

قطع: رحلی

فصل‌ها: ۱۴ فصل با این عنوان‌ها: نام قرآن؛ نزول قرآن؛ تاریخ تدوین قرآن؛ اعجاز قرآن؛ آیه‌های نامدار؛ سوره‌ها؛ قرائت و حفظ

قرآن؛ احکام شرعی مرتبط با قرآن؛ ترجمه و تفسیر؛ خداشناسی قرآنی؛ قرآن و چهارده معصوم (علیهم‌السلام)؛ دانستنی‌های قرآنی؛ درس‌هایی از قرآن؛ قرآن و ادبیات ایران.

ب) ویژگی‌ها

۱. با توجه به نام و موضوع و ساختار کتاب، جای آن در کتابخانه دانش‌آموزان، چه در منزل و چه در مدرسه خالی است. بسیار پیش می‌آید که معلم و مدرسه یا رسانه‌های جمعی، مطالبی را با توجه به موقعیت‌های زمانی و

مکانی مطرح می‌کنند و انگیزه خوبی در کودکان و نوجوانان به‌وجود می‌آورند. این کتاب می‌تواند مرجع خوبی برای مراجعه کودکان و نوجوانان باشد. همچنین، معلمان محترم از این کتاب به عنوان کتابی مناسب در راستای دانستنی‌های معلم می‌توانند استفاده کنند.

۲. «جامعیت موضوعات» در این کتاب بسیار چشم‌گیر است. کتاب به ۱۴ موضوع متنوع که اغلب آن‌ها به علوم قرآنی اختصاص دارند، می‌پردازد؛ یعنی آن دسته از مباحث و مطالبی که پیرامون قرآن باید دانسته شوند، تا در مراجعه به قرآن و آیات و معارف آن، فهم و دقت بیشتری صورت پذیرد.

۳. بیش از ۱۵۰ مطلب کوتاه در ۱۳۶ صفحه کتاب و ارتباط آن‌ها با مخاطب و اعتقادات او، از توجه بالای نویسنده به مخاطب، یعنی کودک و نوجوان حکایت دارد. حجت‌الاسلام والمسلمین غلامرضا

پرهیز از تکرار، تمجید و کلیشه در ارائه موضوعات و مطالب از نکات قابل توجه و بلکه قابل تقدیر است

مهم نباید مورد غفلت قرار گیرد. در این کتاب ارتباط جدایی‌ناپذیر قرآن کریم و سنت و سیرهٔ ۱۴ معصوم مورد توجه قرار گرفته است. ۹. از دیگر ویژگی‌های قابل ذکر کتاب، «ساختار شکنی» و پرهیز از شیوه‌های رایج در ارائهٔ مطالب است. برای مثال، در معرفی مفسرین، خانم **سیده نصرت بیگم امین**، معروف به «بانوی مجتهده امین اصفهانی»، صاحب تفسیر ۱۵ جلدی «مخزن العرفان» و نیز خانم **طاهره صفارزاده**، مترجم قرآن معرفی شده‌اند. این عطف توجه به جایگاه و نقش زنان مسلمان ایرانی در اعتلای فرهنگ ناب قرآنی قابل تقدیر و توجه است.

۱۰. فصل آخر کتاب با عنوان «قرآن کریم و ادبیات فارسی» کوششی به حق برای معرفی جایگاه مؤثر قرآن در زبان، فرهنگ، شعر و ادب فارسی است. تأثیر مذکور آن چنان است که تصور جدایی قرآن کریم و اسلام عزیز از زبان و شعر و ادب فارسی غیرممکن است. مثلاً، آن چنان که در کتاب می‌خوانیم، **حافظ و سعدی** اگر امروز همچون خورشیدی بر تارک ادبیات فارسی می‌درخشند، بی‌شک و آن چنان که خود گفته‌اند، از برکات قرآن کریم به این مقام رسیده‌اند.

صبح‌خیزی و سلامت‌طلبی چون حافظ

هرچه کردم همه از دولت قرآن کردم
 همان‌طور که از نام کتاب مشخص است، در این کتاب آموزش‌محور نیست، بلکه ارائهٔ اطلاعات قرآنی دسته‌بندی شدهٔ متناسب با ویژگی‌های مخاطب مورد نظر بوده است. از آنجا که علوم پیوسته در حال تغییر و تحول‌اند، انتخاب موضوعات باید به‌گونه‌ای صورت گیرد که با تحول و پیشرفت علوم دچار کهنگی نشوند؛ یعنی همان ویژگی که در قرآن کریم است: «کتابی برای همهٔ فصل‌ها و همهٔ سال‌ها». در این کتاب به ویژگی مزبور توجه خوبی شده است. یعنی گذشت زمان آن را دچار کهنگی نمی‌کند و پیشرفت علوم، مطالب را دچار تزلزل نمی‌سازد.

۱۲. اغلب مباحث مطرح شده در کتاب با مباحث کتاب‌های درسی دینی و قرآن و حوزهٔ یادگیری حکمت و معارف اسلامی تناسب دارند و این کتاب را می‌توان کتاب مکمل برای برنامه‌های درسی دینی و قرآن به‌شمار آورد. از این‌رو استفاده از این دایرةالمعارف قرآنی را در شش پایهٔ ابتدایی توصیه می‌کنیم.

۱۳. تصویرگری کتاب توسط خانم **هدی حدادی** انجام گرفته که در نوع خود چشم‌گیر است و بی‌شک در موفقیت کتاب نقش داشته است. وی بیش از ۴۰۰ تصویر آماده کرده و در تبیین مطالب و توجه به آن‌ها، هم‌پا و همراه مؤلف قدم برداشته است. وحدت رویه بین تصویرها، فصل‌ها و موضوع‌ها چنان زیباست که گویی وارد پهنستی شده‌ای و حاضر به خروج از آن نیستی. اغلب تصویرها کاملاً با کودکان و نوجوانان ارتباط بصری و مفهومی برقرار می‌کنند و آنان را به سمت خواندن مطالب سوق می‌دهند. تنوع موضوعات

حیدری کتاب‌های متعددی برای کودکان نوشته است که عمدتاً هم موفق بوده‌اند. قلم شیوا و احاطهٔ علمی و تخصص ایشان در نوشتن برای کودکان، زمینهٔ جلب نظر هر معلم و شاگرد و حتی اولیای ایشان را فراهم می‌آورد. به‌عنوان نمونه، می‌توان به سؤالی بودن تمامی ۱۵۲ مطلب کتاب اشاره کرد. سؤال‌های خوب و دقیقی که انگیزه و عطش دانستن را تقویت می‌کنند و مصداق «حسن السؤال نصف الجواب» هستند.

۴. «پرهیزهای مؤلف» از ویژگی‌های دیگر کتاب است: پرهیز از اطالۀ کلام، پرهیز از ارائهٔ مطالب ضعیف و سطحی، پرهیز از مطالب و مباحث دور از عقل و منطق بشری و به‌ویژه درک و فهم کودکان، پرهیز از معما شدن مطالب در ذهن خوانندگان، و پرهیز از ارائهٔ مباحث مفصل و پیچیده که با هاضمهٔ کودکان و نوجوانان تناسب ندارند و سعی تمام در جلب اعتماد خوانندگان.

۵. «خواندن کتاب، کودکان را به یاد قرآن می‌اندازد.» این موضوعی است که کمتر مورد توجه نویسندگان، هنرمندان و فیلم‌سازان قرار می‌گیرد. اثر هنری خوب آن است که باعث تقویت زمینه‌های انس مستمر فرد با آن مطلب شود؛ مانند توجه جدی به انس مادام‌العمر مسلمانان با قرآن و مراجعه به آن. کتاب تا حدودی در این امر موفق بوده است. آوردن آیات بیشتر با رسم‌الخط مناسب می‌توانست در تحقق این هدف مقدس مؤثر باشد.

۶. پرهیز از تکرار، تمجید و کلیشه در ارائهٔ موضوعات و مطالب از نکات قابل توجه و بلکه قابل تقدیر است. زیرا اگر بگوییم اغلب کتاب‌های دینی به‌ویژه برای کودکان، حاوی کلیشه‌ای‌ترین موضوعات و مطالب هستند، حرفی به‌گزار نگفته‌ایم. نویسندهٔ محترم به دلیل توانایی خوبی که در این باب داشته و نیز شجاعتی که در حذف بسیاری از این‌گونه مطالب از خود نشان داده است، باعث به‌وجود آمدن اثر هنری و دینی موفق شده است.

۷. بهره‌گیری از «زبان کودکانه»، توجه به ساده‌گویی و پرهیز از استفاده از واژگان مرسوم و نیز ساده‌سازی آن‌ها، از دیگر ویژگی‌های مثبت کتاب است. برای مثال، در اغلب موارد به‌جای واژهٔ «معجزه» که درک آن برای کودکان و نوجوانان چندان ساده نیست، از واژهٔ «شگفت‌انگیز» استفاده شده است. این ویژگی چه در فهرست‌بندی مطالب، چه در طرح سؤال‌ها و چه در متن مباحث مورد توجه بوده است.

۸. قرآن کریم مهم‌ترین و اساسی‌ترین منبع هدایت انسان است و نه یکی از منابع اسلامی. در واقع سایر منابع، مانند احادیث، روایات، و سنت نبوی (ص) و سیرهٔ اهل بیت (علیهم‌السلام) تبیین‌کنندگان، تفسیرکنندگان و تأویل‌کنندگان قرآن کریم به‌شمار می‌روند و این

نویسندهٔ محترم به دلیل توانایی خوبی که در این باب داشته و نیز شجاعتی که در حذف بسیاری از این‌گونه مطالب از خود نشان داده است، باعث به‌وجود آمدن اثر هنری و دینی موفق شده است

نه تنها در تصویرگر نگرانی به وجود نیآورده و او را خسته نکرده است، بلکه در برخی از موارد سبب خلاقیت و نوآوری هرچه بیشتر او شده است. لذا آینده درخشانی را برای خانم حدادی در عرصه تصویرگری کتاب‌های از این دست می‌توان پیش‌بینی کرد. رنگ‌بندی و نمادسازی در فصل‌بندی کتاب و آسان‌سازی مراجعه به آن و یافتن مطالب نیز در نوع خود از امتیازات صفحه‌آرایی و طراحی کتاب است. ۱۴. مجموعه کتاب‌های «مہتاب» از انتشارات «محراب قلم» را می‌توان در زمره کتاب‌های مرجع و فاخر برای کودکان و نوجوانان قلمداد کرد. قطعاً تجارب موفق مدیران هنری آن مجموعه در آماده‌سازی کتاب‌های درسی آموزش و پرورش در طول سال‌های متمادی، زمینه‌های موفقیت این اثر را فراهم آورده است؛ خدمتی درخور و شایسته قرآن کریم و نیز در شأن کودکان و نوجوانان مسلمان ایرانی.

ج) پیشنهادها

در راستای غنای هرچه بیشتر این گونه کتاب‌های مفید و ارزشمند بیان چند نکته و پیشنهاد را خالی از لطف نمی‌دانم، باشد که مفید واقع شود:

■ فرهنگ بهره‌مندی از قرآن کریم و احادیث اهل‌بیت (علیهم‌السلام) مورد توجه بیشتری واقع شود؛ همان‌طور که فرهنگ استفاده از اشعار فارسی باید در جامعه تقویت شود. این خواهش ممکن نیست مگر اینکه نویسندگان ابتدا خود به این امر ایمان و اعتقاد داشته باشند و به آن عمل کنند و سپس در آثار و افکار خود

به معرفی آن بپردازند.

■ آوردن آیات، احادیث و اشعار برای تزئین نباشد، بلکه قابل استفاده بودن آن نیز موضوعیت دارد. بنابراین لازم است، در اعراب‌گذاری‌ها و استفاده از شیوه‌های مناسب کتابت، از نظر کارشناسان رسم‌الخط و تجارب ایشان استفاده شود. این کار بر غنای کتاب‌ها خواهد افزود.

■ در حوزه قرآن و معارف و علوم مربوط به آن، توجه به این موضوع که مطالب کتاب باید شوق مراجعه به قرآن و منابع اسلامی (احادیث) را فراهم آورد، مدنظر قرار گیرد.

این کار در درازمدت باعث می‌شود که مردم جامعه هدایت و رستگاری دنیا و آخرت خود را در مراجعه و عمل به قرآن بدانند.

در این کتاب فاصله خطوط کم است و فشردگی مطالب امکان خستگی چشم خوانندگان را فراهم می‌آورد؛ مخصوصاً دانش‌آموزان و کودکانی که هنوز عادت به مطالعه طولانی ندارند. همچنین با توجه به چهار رنگ بودن کتاب، خوب بود در بعضی از مباحث و مطالب، متن‌های مهم با رنگ دیگری متمایز می‌شدند. علاقه‌مندان به کتاب‌های دینی را به تهیه و مطالعه این کتاب دعوت می‌کنم. این کتاب هدیه خوبی است از بزرگ‌ترها به کوچک‌ترها. باشد که مقبول درگاه حق قرار گیرد. ان‌شاء... .

در معرفی مفسرین، خانم سیده نصرت بیگم امین، معروف به «بانوی مجتهد» امین اصفهانی، صاحب تفسیر ۱۵ جلدی «مخزن‌العرفان» و نیز خانم طاهره صفارزاده، مترجم قرآن معرفی شده‌اند. این عطف توجه به جایگاه و نقش زنان مسلمان ایرانی در اعتلای فرهنگ ناب قرآنی قابل تقدیر و توجه است

